

Torplämningar i morän

Arkeologisk särskild utredning

Västerlovsta-Mårtsbo 9:1, 7;1, 1:25, 1:26, 2:1, 1:5
Västerlovsta socken
Julmyra 1:13
Vittinge socken
Uppland

Anna Egebäck

Torplämningar i morän

Arkeologisk särskild utredning

Västerlovsta-Mårtsbo 9:1, 7:1, 1.25, 1:26, 2.1, 1:15

Västerlovsta socken

Julmyra 1:13

Vittinge socken

Uppland

Anna Egebäck

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007

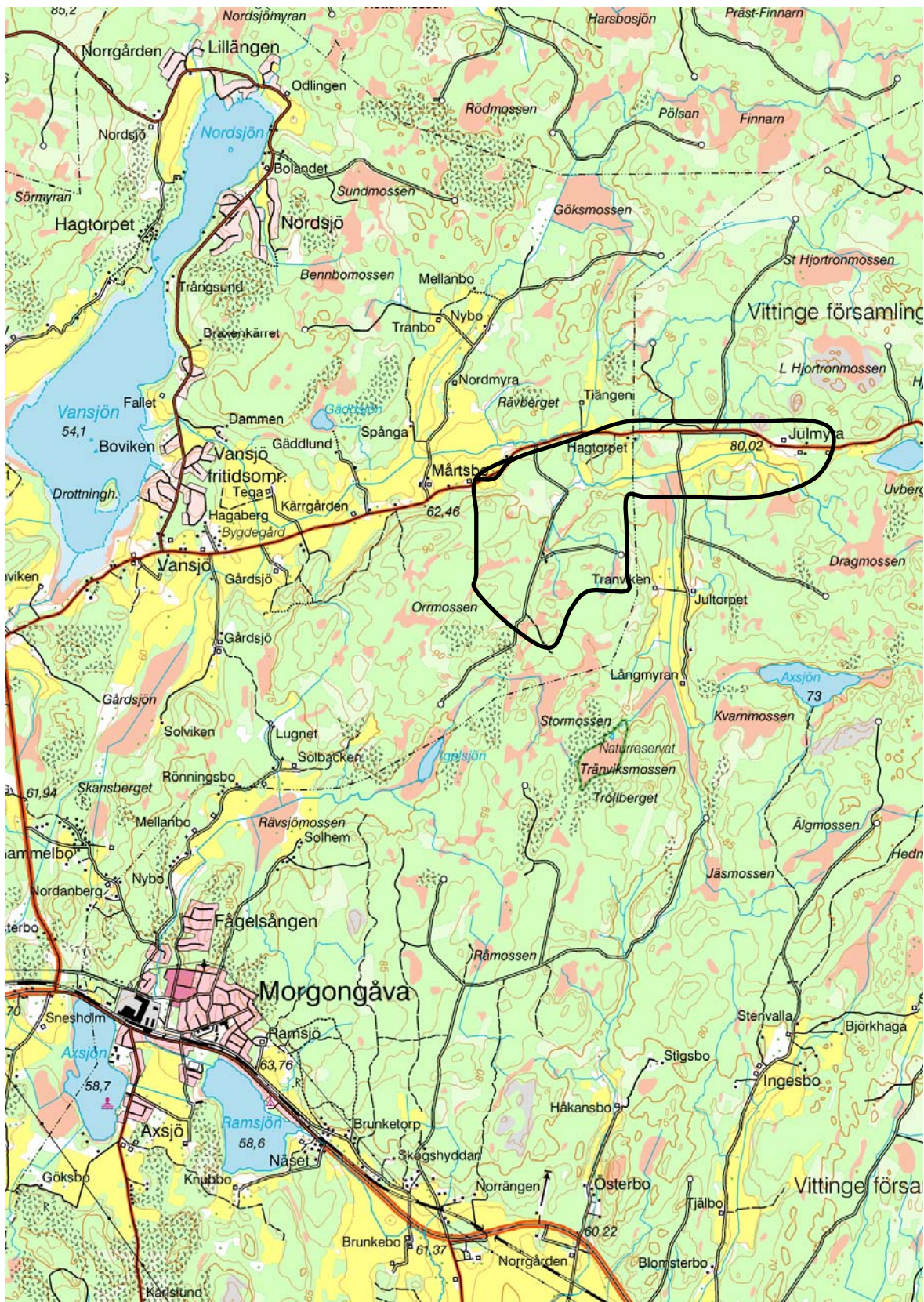
Omslagsfoto: Stenrad vid Vedkärr, Foto: A. Egeback, KM.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN 13:978-91-85741-37-3

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Undersökningresultat.....	6
Tolkning och utvärdering	8
Referenser.....	10
Kart- och arkivmaterial	10
Litteratur.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur gula kartan. Skala 1:50000. © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

Inledning

Med anledning av att Stall Julmyragård AB önskade bebygga fastigheterna med villor, gjordes en frivillig utredning på uppdrag av Staffan Svensson, förmedlat av A5 Arkitekter & ingenjörer AB.

Arbetet skedde under två dagar och utfördes av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Arbete syftade till att inventera fornlämningar som inte var registrerade tidigare samt att söka finna lämningar som inte syntes på ytan. Vid utredningen påträffades en kolbotten och bebyggelselämningar.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att påträffa fornlämningar som inte var synliga i ytan samt lämningar som inte tidigare var registrerade.

Den 560 000 m² stora ytan inventerades och på vissa utvalda platser grävdes provgropar för att kunna finna stenålderslämningar. Groparna grävdes med spade och det uppgrävda materialet hackades igenom för hand. Platserna för provgroparna mättes in med GPS.

Topografi och fornlämningsmiljö

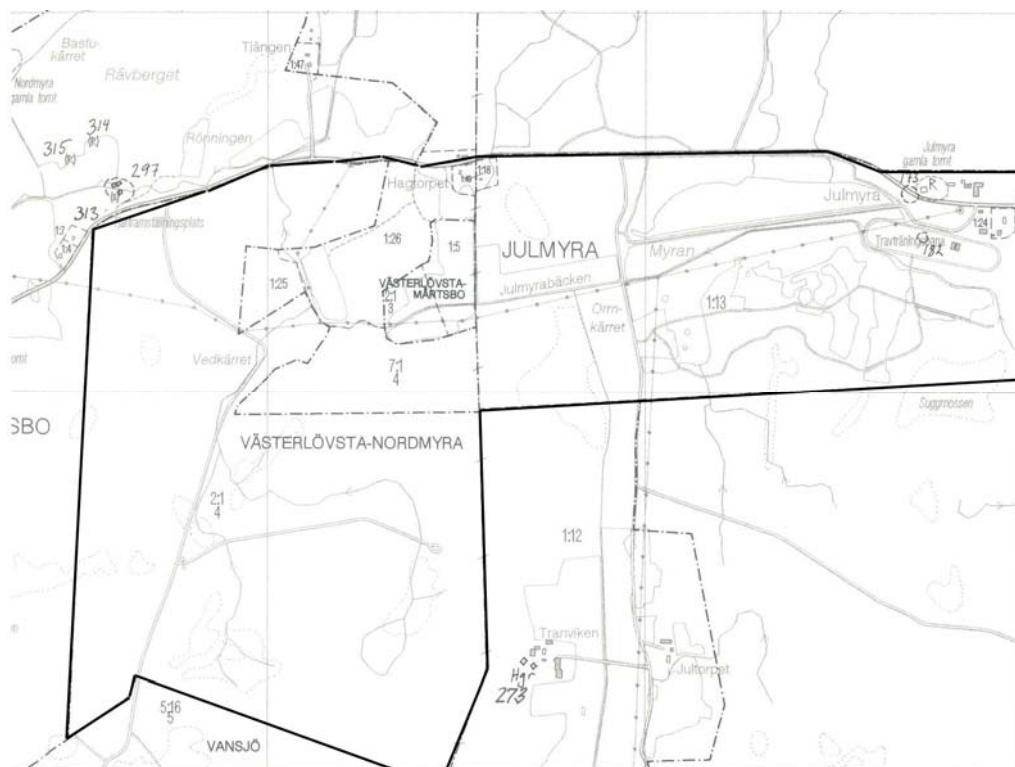
Området ligger i lätt kuperad skogsmark med höjdparter på 75-80 möh. Marken består av stenig morän med inslag av sankmarker.

I omgivningen finns ett flertal fornlämningar. I Västerlövsta socken finns tre stenåldersboplatser (RAÄ314, 315:1,2) bara 300 meter nordöst om utredningsområdet. Där har det påträffats slagen kvarts och fragment av en stenysa i bergart. Dessa platser ligger i norra kanten av en bäckdalgång i sandig åkermark, ca 60 möh. Dessutom finns det en tjärdal (RAÄ313) strax norr om väggkanten. På Julmyra gård har det påträffats ett avslag av kvarts samt en skafthålsysa (RAÄ182). Den sistnämnda låg på en sandterass i åkermark, ca 75 möh.

Detta höglänta område var ett av de partier som stack upp ur det dåtida havet ca 8000 f. Kr. Vikar och sund kom att besökas och bebos av de dåtida säljaägarna. I och med att landet höjdes förflyttades kustlinjen mera till öster och fler och fler människor utnyttjade den dåtida skärgården.

Bara 5 km sydväst om utredningsområdet ligger Molnebo järnbruk som startades 1791 och var betydande under 1800-talets mitt. Brukets verksamhet krävde stora mängder kol, vilket kolbottarna i skogsmarken skvallrar om (KMV-program Heby kommun).

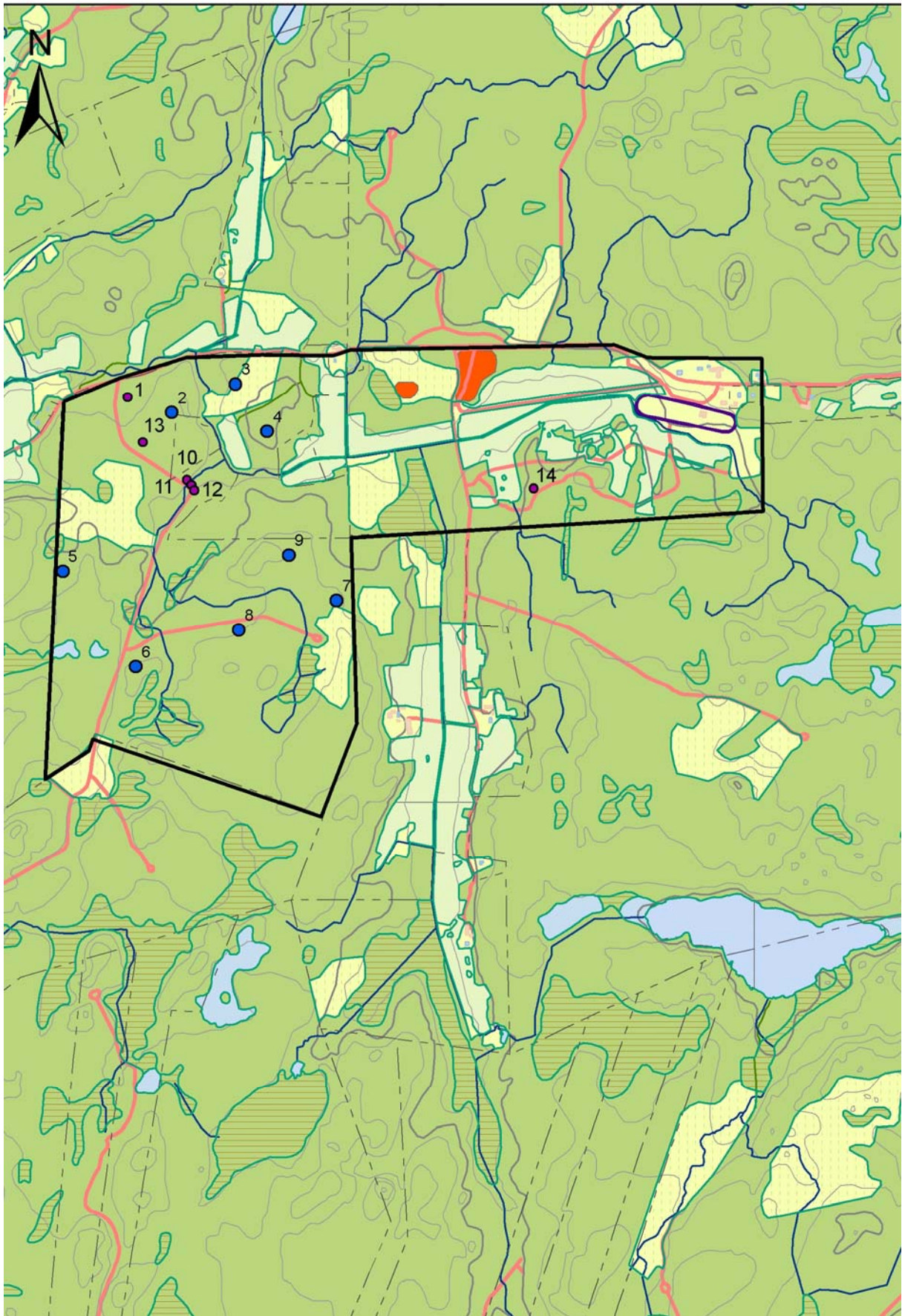
Området har tidigare varit föremål för en arkeologisk utredning. År 2005 gjorde Västmanlands läns museum en utredning på Julmyra fastighet (det rödmarkerade områden på figur 3). Vid utredningen påträffades ingenting av antikvariskt intresse (Anttila, in print).

Figur 2. Utdrag ur ekonomiska kartan 12HOd, med närbelägna fornlämningar. Skala 1:20 000.

Undersökningsresultat

Vid provgröpsgrävningen påträffades inget av antikvariskt intresse. Däremot påträffades spår av senare tids bosättning och aktiviteter i området, i form av en kolbotten, rest av en kolbotten, bebyggelseämningar, röjningsrösen och gammal åkermark.

Figur 3. Plan över utredningsområdet. Med platser för provgroppsgrävning (blåmarkerade) samt påträffade lämningar (rödmarkerade). Tidigare utrett område markerat med rött. Skala 1:20 000.

1: Röjningsröse, innehållande bl.a. sprängsten. Ca 4 x 5 meter stort.

2-9: Platser för provgrovar.

10: Bebyggelse lämning. Bestående av två förhöjningar, ca 4 x 4 meter stora, med en 1 meter stor sänka emellan. Förhöjningarna är röjda och öppna. Den västra förhöjningen har två stensrader på 6 x 1 meter samt 4 x 1 meter. (Foto, se omslag). Området bevuxet av enbuskar, rosenbuskar samt ett äppelträd. På den norra sidan av bebyggelse lämningarna finns en öppen röjd yta ca 19 meter lång.

11: Odlingröse 5 x 5 meter stort. Beläget intill en röjd yta samt ca 20 m söder om nr 10.

12: Röjningssten, ca 11 x 10 meter stort.

13: Kolbotten ca 12 meter i diameter med en 2 meter bred vall. Belägen på en plåtå och i västra delen ligger kolbotten ca 2 meter högre belägen än omgivande terräng.

14: Rest av kolbotten. Tendens till vall i väster. Sönderschaktad.

Tolkning och utvärdering

Orsaken till att vi inte påträffade stenåldersplatser kan vara att stenåldersmänniskorna helt enkelt inte har befunnit sig i dessa området. Flera av de platser vi inventerade låg i norrläge och kanske inte var lockande som visten under stenåldern. Marken var på många ställen mycket stening med väldigt få stenfria ytor, som de kunde ha använt sig av.

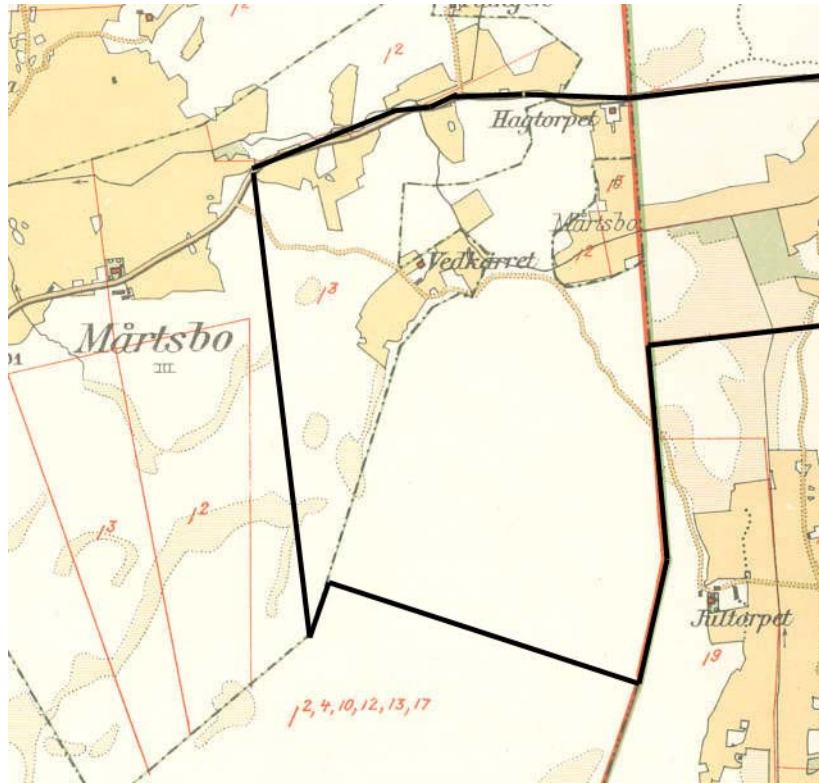
Den bebyggelse lämning som påträffades har identifierats på häradskartan från 1905-07, som torpet Vedkärret (se fig 4).

På kartan syns ett boningshus samt ett flertal uppodlade ytor. Det löper över en väg förbi som leder från Mårtsbo till Jultorpet på Julmyra ägor.

Torpet går även att lokalisera på Mårtsbo 1 laga skiftes karta från 1859 men några tidigare kartor finns inte över detta parti.

Med anledning av att kolbotten finns bara 200 m norr om torpet finns det en möjlighet att det var just denna torpare som skötte om kolmilan. Med tanke på att järnbruket fanns vid Molnebo vid detta tillfälle, är chansen stor att de kolade just för brukets behov.

Kolmilor har använts i Sverige sedan medeltiden och järnbruket införande. De användes in på 1900-talet (Hennius m fl 2005).

Figur 4. Utråg ur häradskartan från 1905-07. Skala 1: 50 000. Utredningsområdet markerat.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska karta 12H0d.
Häradskarta 1905-07, Mårtsbo
Gula kartan.

Litteratur

Anttila, K. In print. Utredning på Julmyra. Västmanlands läns museum 2005. Västerås.

Hennius, A. , Svensson, J. Öhlund, A. & Göthberg, H.. 2005 . *Kol och tjära - Arkeologi i norra Upplands skogsmarker*. Undersökningar för E4. Vendel, Tierp och Tolfta socknar, Uppland. Upplands museum. Uppland.

KMV-program för Heby Kommun.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	07055
<i>Undersökningsperiod:</i>	20070612 - 20070613
<i>Arkeologtimmar:</i>	32 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	560 000 m ²
<i>Personal:</i>	Anna Egebäck, Jan Ählström
<i>Belägenhet:</i>	Västerlövsta-Mårtsbo 9:1, 7;1, 1:25, 1:26, 2:1, 1:5, Västerlövsta socken, Julmyra 1:13, Vittinge socken, Uppland
<i>Ekonomisk karta:</i>	12H 0d
<i>Koordinatsystem:</i>	Rikets
<i>Höjdsystem:</i>	RT 90
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS